

Niniejszy dokument nie stanowi doręczenia w trybie art. 15 zzs⁹ ust. 2 ustawy COVID-19 (Dz.U.2021, poz. 1842)

Sygn. akt I ACa 12/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 czerwca 2021 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Jerzy Bess
Sędziowie:	SSA Józef Wąsik (spr.) SSA Marek Boniecki
Protokolant:	Katarzyna Mitan

po rozpoznaniu w dniu 15 czerwca 2021 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa G. J. i J. R. (1)

przeciwko K. H.

o zachówek

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Nowym Sączu

z dnia 8 listopada 2019 r. sygn. akt I C 1366/17

1. **oddala apelację;**

2. **zasądza od pozwanej na rzecz każdego z powodów kwoty po 2.025 zł (dwa tysiące dwadzieścia pięć złotych) tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.**

SSA Józef Wąsik SSA Jerzy Bess SSA Marek Boniecki

Sygn. akt I A Ca 12/20

UZASADNIENIE

Powodowie G. J. i J. R. (1) w pozwie skierowanym przeciwko **pozwanej K. H.** wniesli o zasądzenie na ich rzecz kwot po 100000 zł tytułem zachowku wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wyrokowania do dnia zapłaty oraz zasądzenia od pozwanej na ich rzecz zwrotu kosztów procesu.

W uzasadnieniu pozwu podali, że należą do kręgu spadkobierców ustawowych po zmarłym w dniu(...) r. P. R.. P. R. pozostawił testament notarialny na mocy którego do całości spadku powołał swoją żonę – I. R., zaś w przypadku, gdyby powołana zmarła przed nim, do całości spadku powołał córkę K. H.. Żona zmarłego – I. R. zmarła przed spadkodawcą. Zmarły P. R. w chwili śmierci pozostawił czworo dzieci, powodowie są dziećmi zmarłego z pierwszego małżeństwa, natomiast zmarły z drugą żoną I. R. miał dwoje dzieci: syna J. R. (2) i córkę K. H. – pozwaną w sprawie. Powodowie podnieśli, że gdyby, dziedziczyli z ustawy, każdy z nich dziedziczyłby ¼ spadku. W skład majątku spadkowego po zmarłym P. R. wchodzi nieruchomości położone w N. i N. oraz oszczędności na kontach bankowych i ruchomości w postaci samochodów. Powodowie oszacowali wartość majątku spadkowego na kwotę 800 000 zł a wartość zachowku należnego dla powodów to kwoty po 100 000 zł na rzecz każdego z nich.

(...) H. wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie od powodów na rzecz pozwanej kosztów procesu. W pierwszej kolejności pozwana podniosła, że powództwo o zachówek jest przedwczesne, bowiem powodowie dotychczas nie wzywali pozwanej do zapłaty jakichkolwiek kwot tytułem należnego im zachowku. W dalszych zarzutach pozwana zakwestionowała wysokość dochodzonego przez powodów zachowku, podnosząc, że powodowie nie wykazali wartości składników majątkowych podanych w pozwie. Pozwana wskazała, że od ewentualnej wartości składników majątkowych stanowiących podstawę do obliczenia zachowku winna zostać odliczona wartość roszczenia zarówno pozwanej jak i brata pozwanej J. R. (2) względem zmarłego P. R. z tytułu zachowku po zmarłej I. R.. Podstawą do takiego odliczenia winien być art. 922 § 3 k.c.

Pozwana powołała się również na art. 5 k.c, podnosząc, że zasady współzycia społecznego przemawiają za tym, aby ta część majątku spadkowego pozostawionego przez zmarłego P. R., która została nabyta po zmarłej żonie I. R. winna zostać wyłączona ze składników majątkowych masy spadkowej. Ta część majątku przynależy dzieciom zmarłego z drugiego małżeństwa, bowiem do tych składników majątkowych nie mają żadnych praw powodowie jako niespokrewnieni z I. R.. Nadto pozwana podniosła, że powodowie przez lata nie utrzymywali żadnego kontaktu ze zmarłym P. R., nie interesowali się jego losem, stąd żądanie zachowku przez powodów stanowi nadużycie prawa.

Wyrokiem z dnia 8 listopada 2019r Sąd Okręgowy w Nowym Sączu orzekł, że:

I. zasądza od pozwanej K. H. na rzecz powodów G. J. i J. R. (1) kwoty po 99 575,00 zł (dziewięćdziesiąt dziewięć tysięcy pięćset siedemdziesiąt pięć złotych 00/100) z ustawowymi odsetkami od dnia 8 listopada 2019 r. do dnia zapłaty,

II. w pozostałym zakresie powództwo oddala,

III. zasądza od pozwanej na rzecz powodów kwoty po 5 346,00 zł (pięć tysięcy trzysta czterdzieści sześć złotych 00/100) tytułem kosztów zastępstwa procesowego,

IV. nakazuje pobrać na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Nowym Sączu od pozwanej K. H. kwotę 9 958,00 zł (dziewięć tysięcy dziewięćset pięćdziesiąt osiem złotych 00/100) tytułem opłaty od uwzględnionego roszczenia, od uiszczenia której zwolnieni byli powodowie oraz kwotę 1 100,72 zł (tysiąc sto złotych 72/100) tytułem części wydatków tymczasowo poniesionych przez Skarb Państwa, zaś od powodów G. J. i J. R. (1) z zasądzonych na ich rzecz roszczenia w punkcie I kwoty po 21,50 zł (dwadzieścia jeden złotych 50/100) tytułem opłaty od pozwu i kwoty po 2,38 zł (dwa złote 38/100) tytułem części wydatków tymczasowo poniesionych przez Skarb Państwa.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

Powodowie to dzieci zmarłego P. R. z pierwszego związku małżeńskiego ze S. R.. P. R. rozwiódł się z pierwszą żoną, kiedy powodowie byli małymi dziećmi, po rozwodzie przestał kontaktować się z dziećmi, nie płacił na nich alimentów. Zmarły zawarł drugi związek małżeński z I. R. i z tego związku miał dwoje dzieci syna J. R. (2) i córkę K. H.. Zmarły nie ujawniał dzieciom z drugiego małżeństwa, że był żonaty i ma dzieci z pierwszego małżeństwa. Zmarły P. R. w dniu 26 sierpnia 2008 r. sporządził testament notarialny na mocy którego do całości spadku powołał żonę I. R., a na wypadek, gdyby powołana spadkobierczyni nie dożyła chwili otwarcia spadku, to do całego spadku powołał córkę K. H..

Postanowieniem z dnia 28 września 2017 r. w sprawie (...)Sąd Rejonowy w N. stwierdził, że spadek po I. R. na podstawie testamentu notarialnego z dnia 26 sierpnia 2008 r. nabył w całości mąż P. R., natomiast spadek po P. R. zmarłym(...) r. na podstawie testamentu notarialnego z dnia 26 sierpnia 2008 r. nabyła córka K. R. obecnie H..

Przed Sądem Rejonowym w N. do sygn. akt (...) toczyła się sprawa o zasiedzenie z wniosku P. R. i postanowieniem z dnia 29 lipca 2016 r. sąd stwierdził, że P. R. i I. R. nabyli na prawach małżeńskiej wspólności majątkowej, z mocy prawa przez zasiedzenie, z dniem 1 listopada 2013 r. własność nieruchomości położonej w N. oznaczonej jako działki ew. nr(...) obj. KW (...)oraz w udziale 1/2 działki ew. (...)obj. KW (...).

Oprócz nieruchomości objętych postanowieniem o zasiedzeniu P. R. wraz z I. R. byli właścicielami na prawach małżeńskiej wspólności majątkowej nieruchomości położonej w N. stanowiącą zabudowaną działkę gruntu o numerze ew. (...) o pow. 0,67 ha objętej KW (...). Działka ta zabudowana jest obiektem o funkcji mieszanej: budynkiem mieszkalno-inwentarsko-składowym.

Ponadto P. R. był właścicielem zabudowanej działki gruntu położonej w N. przy ul. (...) o numerze ew. (...) pow. 0,0534 ha objętej KW (...).

P. R. posiadał rachunek bankowy w Banku (...) w N., na dzień śmierci tj. (...) r. stan środków na tym rachunku wynosił 7079,47 zł. W dniu 16 lutego 2018 r., po potrąceniu należnej prowizji bankowej w kwocie 21,17 zł, środki w kwocie 7058,30 zł wypłaciła pozwana na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w N. o stwierdzeniu nabycia spadku.

P. R. z drugą żoną I. R. kupili gospodarstwo rolne w N., chowali tam kury, krowy i świnie, w okresie letnim przebywali w N., wcześniej jak I. R. pracowała, to głównie P. R. mieszkał w N. i prowadził gospodarstwo. P. R. z żoną I. mieszkali także w budynku mieszkalnym w N., przy ul. (...), razem z nimi mieszkała pozwana, natomiast syn P. R. i I. R. mieszkał w N., gdzie wybudował się. Pozwana w 2009 r. wyszła za mąż, z mężem zamieszkała w N. przy ul. (...). Pozwana w tym budynku przed datą otwarcia spadku dokonała wymiany stolarki drzwiowej – 8 sztuk (parter, I piętro) – 2002r., wymiany stolarki okiennej (parter, I piętro) – 2004r., remontu łazienki na parterze w 2005r., wykonania schodów drewnianych wewnętrznych bez piwnic – 2007r., wykonania wylewek (3 pokoje, kuchnia) – 2009r., remontu kuchni – 2009r., ułożenia posadzek z paneli podłogowych w przedpokoju i pokoju na I piętrze – 2009r., ułożenia posadzek z mozaiki parkietowej w dwóch pokojach – 2009r., wymiany drzwi balkonowych – 2011r., remontu komina – 2014r. Wartość poczynionych nakładów w budynku mieszkalnym przy ul. (...) wynosi 15 250 zł. W trakcie małżeństwa P. R. zakupił samochód osobowy marki A. (...), rok produkcji 2001, przyczepę samochodową lekką o numerze rejestracyjnym (...) oraz ciągnik (...)o numerze rejestracyjnym (...). Aktualna łączna wartość powyższych ruchomości wynosi 14 500 zł.

P. R. po rozwodzie z pierwszą żoną przestał utrzymywać jakiekolwiek kontakty z dziećmi z pierwszego małżeństwa a powodami w sprawie, w żaden sposób nie wspierał finansowo tych dzieci, mimo zasądzonych alimentów na dzieci, nie płacił ich, hipoteka nieruchomości przy ul. (...) została obciążona roszczeniami alimentacyjnymi na rzecz małoletnich G. i J. R. (1). P. R. nie wspominał znajomym czy dzieciom z drugiego małżeństwa, że ma dzieci z pierwszego małżeństwa, rodzeństwo przyrodnie nie poznało się. Druga żona P. R. 2-3 lata przed śmiercią informowała dzieci, że P. R. miał żonę i dzieci z pierwszego małżeństwa. Już po śmierci I. R. P. R. po raz pierwszy w 2015 r. przyjechał do córki G. J., później kontaktował się z nią telefonicznie, jednego razu powódka odwiedziła zmarłego w domu przy ul. (...), była także na pogrzebie ojca. P. R. nie skontaktował się z synem J., mimo, że wcześniej miał taką możliwość, bo pracował w pobliżu miejsca zamieszkania syna. Powód J. R. (1) nie poznał swojego ojca, który odszedł od rodziny, kiedy powód urodził się.

Nieruchomość stanowiąca własność zmarłego a położona w N. przy ul. (...) jest położona w strefie śródmiejskiej miasta, w obrębie osiedla mieszkaniowego jednorodzinne i wielorodzinne, w sąsiedztwie obiektów handlowo-usługowych, w bliskim sąsiedztwie obiektów użyteczności publicznej. Działka ta jest zabudowana wolnostojącym budynkiem mieszkalnym jednorodzinny trzykondygnacyjnym , budynek wybudowany w 1964 r. w stanie

technicznym średnim, wyposażony w armaturę i biały montaż niskiej jakości. Wartość zabudowanej nieruchomości położonej w N., przy ul. (...) wynosi 316 400 zł, w tym wartość nakładów poczynionych przez pozwaną to 15 250 zł.

Teren nieruchomości gruntowych stanowiących działki gruntu o numerach ewidencyjnych : (...) w obrębie N. jest objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Gminy (...) uchwalonym uchwałą Nr (...) Rady Gminy N. z dnia 30 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy (...), który wszedł w życie 15 kwietnia 2004 r. Przedmiotowe działki gruntu położone są w obrębie terenów o przeznaczeniu mieszanym, odpowiednio:

działka (...) – w terenach rolnych obejmujących grunty rolne przeznaczone pod uprawy rolne, wartość tej działki to 11 500 zł, działki gruntu o numerach (...) – w terenach wód otwartych ze strefą ekologiczną obejmujących wody powierzchniowe z obudową biologiczną, wartość tych działek to odpowiednio 14 900 zł - działka (...) i 4070 zł - działka (...). Działka gruntu o numerze ew. (...) – w przeważającej części w terenach wód otwartych ze strefą ekologiczną obejmującą wody powierzchniowe z obudową biologiczną, w niewielkiej części w obszarach zagrożonych powodzią – wartość tej działki wynosi 13 100 zł. Działka (...) – w części w terenach rolnych obejmujących grunty rolne przeznaczone pod uprawy rolne, w części w terenach koncentracji zabudowy mieszkaniowej, dla realizacji różnych form mieszkalnictwa, nieuciążliwych usług i drobnego rzemiosła – wiodące przeznaczenie terenu: tereny koncentracji zabudowy mieszkaniowej, dla realizacji różnych form mieszkalnictwa, nieuciążliwych usług i drobnego rzemiosła. Na działce tej położony jest budynek mieszkalno-inwentarsko-składowy, którego wartość wynosi 119 400 zł. Wartość ta została wyliczona przez biegłego podejściem kosztowym, metodą odtworzeniową, przy zastosowaniu techniki wskaźnikowej z uwagi na brak nieruchomości podobnych do nieruchomości wycenianej zarówno na rynku lokalnym jak i regionalnym. Podejście kosztowe polega na określaniu wartości nieruchomości przy założeniu, że wartość odpowiada kosztom jej odtworzenia, pomniejszonym o wartość zużycia nieruchomości. Przy podejściu tym, określa się oddzielnie koszt nabycia gruntu i koszt odtworzenia jego części składowych. Działka (...) nie posiada prawnego dostępu do drogi publicznej. Dojazd jest realizowany jako bezpośredni zjazd do drogi publicznej – ul. (...) wysięgnikiem drogowym działki ewid. (...) poprzez drogę wewnętrzną stanowiącą działkę gruntu o numerze (...). Wartość odtworzeniowa nieruchomości zabudowanej położonej w N. wynosi 542 000 zł. Biegły obliczając wartość tej działki przyjął jako najsłabszą cechę brak prawnego dostępu do drogi publicznej, co przełożyło się na obniżenie wartości tej nieruchomości.

Powyższych ustaleń faktycznych Sąd dokonał na podstawie dokumentów przedłożonych do akt sprawy oraz w oparciu o zeznania świadków i stron. Autentyczność i moc dowodowa dokumentów nie były przez żadną ze stron kwestionowane, nie budziły też wątpliwości Sądu. Sąd dał wiarę zeznaniom przesłuchanych świadków co do okoliczności dotyczących składu majątku spadkowego, poczynionych nakładów przez pozwaną na nieruchomość w N., stanu zdrowia P. R. przed śmiercią, braku informacji ze strony P. R., że posiada inne dzieci oprócz dzieci z drugiego małżeństwa, nie kontaktowania się zmarłego z dziećmi z pierwszego małżeństwa do czasu śmierci I. R.. W tym zakresie sąd dał wiarę także zeznaniom stron. Zeznania te były logiczne, zgodne i wzajemnie się uzupełniały. Skład majątku spadkowego był bezsporny między stronami, powodowie ostatecznie nie kwestionowali zakresu nakładów pozwanej na nieruchomość zabudowaną w N..

Spór był co do wartości majątku spadkowego w zakresie ruchomości i nieruchomości. W związku ze sporem zaszła konieczność przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych z zakresu szacowania pojazdów i nieruchomości. Sąd w całości podzielił opinię biegłego z zakresu szacowania pojazdów co do wartości rynkowych samochodu A. (...), ciągnika (...) i przyczepy samochodowej lekkiej. Opinia powyższa została sporządzona po oględzinach tych pojazdów, uwzględnia ich stan z daty otwarcia spadku i aktualne ceny. Ostatecznie po korekcie tej opinii przez biegłego żadna ze stron nie kwestionowała opinii.

Sąd w całości podzielił opinie biegłego z zakresu szacowania nieruchomości co do wartości nieruchomości spadkowych, albowiem opinia pisemna została sporządzona po oględzinach wszystkich nieruchomości, w obszernych pisemnych wywodach opinii biegły przedstawił wybór właściwego podejścia oraz metody i techniki szacowania nieruchomości, biegły uwzględnił w szczególności cel wyceny, rodzaj i położenie nieruchomości, przeznaczenie

w planie miejscowym, stan nieruchomości oraz dostępne dane o cenach, dochodach i cechach nieruchomości podobnych. Biegły w ustnej opinii odniósł się do wszystkich zarzutów zgłoszonych przez pozwaną, przekonywująco uzasadnił przyjęty sposób wyceny i wartość poszczególnych nieruchomości. Zdaniem Sądu Okręgowego opinia biegłego jest zupełna, jasna i przekonywująca. Z tego powodu Sąd oddalił wniosek pozwanej o dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego rzeczoznawcy, a nie było wystarczającym uzasadnieniem stanowisko pozwanej, że nie zgadza się z opinią biegłego i chce sprawdzić wartość przez innego biegłego.

Sąd nie znalazł podstaw do otwarcia rozprawy zgodnie z wnioskiem pozwanej z dnia 7 listopada 2019 r. Zgodnie z art. 316 § 2 k.p.c. rozprawa powinna być otwarta na nowo, jeżeli istotne okoliczności ujawniły się po jej zamknięciu, a wniosek pozwanej w ocenie Sądu nie zawierał żadnych takich informacji, natomiast zawnioskowane w tym piśmie przez pozwaną wnioski dowodowe świadczą o potrzebie prowadzenia dalszego szerokiego postępowania dowodowego w zakresie twierdzeń, których pozwana nie podnosiła w odpowiedzi na pozew czy w dalszych pismach procesowych. Sąd wzywając pozwaną do złożenia odpowiedzi na pozew określił jej termin 14 dni do zgłoszenia wszelkich twierdzeń i wniosków dowodowych na poparcie stanowiska pozwanej pod rygorem pominięcia później zgłoszonych. Także w postanowieniu wydanym na rozprawie w dniu 2 października 2018 r. wobec zgłoszonego przez pozwaną zarzutu co do nakładów poczynionych na nieruchomość w N. Sąd określił termin 14 dni do złożenia pisma przygotowawczego z twierdzeniami i wnioskami dowodowymi w tym zakresie pod rygorem pominięcia. Pozwana w trakcie procesu była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika.

Sąd poczynił następujące rozważania prawne:

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachówek). W świetle § 2 powołanego przepisu, jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

Bezspornym było w sprawie, że powodowie jako zstępni są osobami uprawnionymi do zachowku po zmarłym P. R., zmarły w żaden sposób nie rozporządził majątkiem na rzecz powodów, gdyby dziedziczyli po zmarłym ich udział spadkowy wynosiłby 1/4 udziału. Ustalenie substratu zachowku wymaga przede wszystkim określenia czystej wartości spadku. Czysta wartość spadku stanowi różnicę pomiędzy stanem czynnym spadku, czyli wartością wszystkich praw należących do spadku, według ich stanu z daty otwarcia spadku i cen z chwili orzekania o zachowku, a stanem biernym spadku, czyli sumą długów spadkowych, z pominięciem jednak długów wynikających z zapisów i poleceń – art. 922 k.c. Zgodnie z powołanym przepisem do długów spadkowych należy obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek. Sąd podzielił stanowisko pozwanej, że wartość roszczenia z tytułu zachowku po zmarłej I. R. przysługującego pozwanej i bratu pozwanej należy potraktować jako dług spadkowy i odliczyć od wartości majątku spadkowego po zmarłym P. R.. Dług jest odpowiednikiem wierzytelności, przy czym oba te pojęcia tworzą zobowiązanie w rozumieniu art. 353 § 1 k.c. Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Sama możliwość żądania zachowku przez uprawnionego wynikająca z art. 991 k.c. przesądza o długu, który powinien być odliczony od wartości rzeczy i praw majątkowych nabytych w spadku. W tych okolicznościach sąd nie podzielił stanowiska powodów, że brak podstaw do odliczenia wartości zachowku przysługującego pozwanej i jej bratu po zmarłej I. R., z tego powodu, że osoby te nie domagały się zachowku po zmarłej I. R. oraz, że roszczenie to jest przedawnione. Zarzut przedawnienia jest niezasadny mając na względzie, że I. R. zmarła (...)r., spadek po niej został przeprowadzony w 2017 r., a zgodnie z art. 1007 § 1 k.c. roszczenia uprawnionego z tytułu zachowku przedawniają się z upływem lat 5 od daty ogłoszenia testamentu.

Mając powyższe na względzie powyższe Sąd przedstawił następujące rozliczenie wysokości zachowku przysługującego powodom przedstawia się następująco:

Wartość majątku spadkowego po zmarłym P. R. według stanu na datę otwarcia a cen aktualnych wynosi 894 278,30 zł. Na powyższą wartość składają się następujące składniki. Wartość zabudowanej działki (...) położonej w N. po odliczeniu wartości nakładów pozwanej 301 150 zł. Oszczędności w wysokości 7 058,30 zł, wartość ruchomości 14 500 zł, wartość nieruchomości położonej w N.: działki (...) – 4070 zł, (...) – 542 000 zł, oraz 1/2 udziału w działkach (...) – 7450 zł i (...) – 6550 zł.

Długi spadkowe z tytułu wierzytelności K. H. i J. R. (2) o zachówek po matce I. R.. Majątek wspólny I. R. i P. R. to gospodarstwo rolne w N. o wartości 571 570 zł i wartość pojazdów 14 500 zł, łącznie 586 070 zł. Połowa z tej kwoty to 293 035 zł która stanowi wartość majątku I. R.. Po I. R. pozostało 3 spadkobierców ustawowych, mąż P. R. i dzieci K. H. i J. R. (2), których udział z ustawy wynosi po 1/3, stąd zachówek dla K. H. i J. R. (2) wynosi po 48 839,16 zł (293 035 zł x 1/6), pasywa ogółem 97 678,33 zł. Czysta masa spadku wynosi w zaokrągleniu 796 600 zł (894 278,30 zł – 97 678,33 zł). Zmarły P. R. pozostawił czworo dzieci, udział spadkowy każdego z ustawy wynosi 1/4, stąd zachówek dla powodów $1/2 \times 1/4 \times 796 600$ zł = po 99 575 zł, do tej wysokości sąd uwzględnił roszczenie powodów z tytułu zachowku, oddalając żądanie w pozostałym zakresie.

Sąd nie podzielił stanowiska pozwanej, by stosowanie do zasad współżycia społecznego, uwzględniając zasadę sprawiedliwości społecznej, odliczyć z majątku spadkowego P. R. tę część majątku, którą odziedziczył po zmarłej I. R. , gdyż jest to majątek, który winny odziedziczyć dzieci I. R., a powodowie liczą zachówek również w oparciu o te składniki, co do których nie mieli by żadnych praw jako niespokrewnieni z I. R.. Brak podstaw by podzielić stanowisko pozwanej. To wolą zmarłej I. R. było przekazanie jej majątku na rzecz męża P. R. w drodze testamentu, pozwana w tej sprawie odliczyła od majątku spadkowego po P. R. długi spadkowe z tytułu zachowku po zmarłej matce.

Sąd nie podzielił argumentacji pozwanej i uznał, że dochodzenie przez powodów zachowku nie stanowi nadużycia praw podmiotowych. Przytoczył część z bogatego orzecznictwa Sądu Najwyższego, które zastosowanie art. 5 k.c. ogranicza do sytuacji zupełnie wyjątkowych. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 stycznia 2001 r., (sygn. akt IV CKN 250/00), zachówek stanowi minimum zagwarantowanego udziału w spadku spadkobiercy ustawowemu i pozbawić tego udziału na podstawie art. 5 k.c. można tylko w sytuacjach rzeczywiście wyjątkowych. Z kolei w orzeczeniu z dnia 7 kwietnia 2004 r., (sygn. akt IV CK 215/03), Sąd Najwyższy uznał, że ocena sądu, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa (art. 5 k.c.), nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych.

W ocenie Sądu I Instancji, żądanie powodów nie stanowiło nadużycia prawa; to powodowie czują się mocno pokrzywdzeni postawą ojca. Zmarły zostawił rodzinę, kiedy powodowie byli małymi dziećmi, zapomniał, że ma dzieci z pierwszego małżeństwa, nie wspierał finansowo powodów, mimo zasądzonych przez sąd alimentów na rzecz powodów, nie płacił tych alimentów, z tego tytułu została wpisana hipoteka na nieruchomości zmarłego położonej w N.. Dla zmarłego, dzieci z pierwszego małżeństwa były tematem tabu, nikomu nie wspominał, że ma dzieci z pierwszego małżeństwa, nie powiedział o tym dzieciom z drugiego małżeństwa, w żaden sposób nie kontaktował się z tymi dziećmi, mimo, że mieszkał w niedalekiej odległości. Dopiero po śmierci drugiej żony nawiązał kontakt osobisty z powódką, ale było to niedługo przed jego śmiercią.

W tych okolicznościach, Sąd uznał, że żądanie zachowku ma pełną podstawę w art. 991 k.c. i zasądzając należną kwotę z tego tytułu sąd zasądził je zgodnie z żądaniem pozwu z ustawowymi odsetkami od dnia wyrokowania do dnia zapłaty.

Sąd nie uwzględnił ewentualnego wniosku pozwanej, aby w razie uwzględnienia żądania należność z tego tytułu rozłożyć na raty. Przede wszystkim wniosek taki został zgłoszony w mowie końcowej przed zamknięciem rozprawy, był wnioskiem ogólnym, nie określał sposobu rozłożenia na raty, a co najważniejsze pozwana w żaden sposób nie wykazała, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek o jakim mowa w art. 320 k.p.c.

Z uwagi na wynik sprawy o kosztach postępowania między stronami sąd orzekł w oparciu o przepis art. 100 k.p.c.

Apelację od tego wyroku – w całości - wniosła pozwana, zarzucając:

1/ naruszenie przepisów procedury, w tym art. 100 i art. 233 k.p.c, które miało istotny wpływ na wynik sprawy wobec ustalenia wysokiej wartości schedy spadkowej, a nadto sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału oraz oddalenie wniosków dowodowych i nie wyjaśnienie wszystkich istotnych dla sprawy okoliczności faktycznych poprzez:

a) pominięcie dowodu z uzupełnienia dotychczasowej lub z nowej opinii biegłego rzeczoznawcy oraz dalszych złożonych wniosków z przesłuchania świadków oraz uzupełnienia moich zeznań i stanowiska procesowego w przedmiocie żądania, które uznawała co do zasady - a tym samym:

b) zawyżenie wartości przedmiotów należących do spadku, co było efektem: niepełnej analizy dotychczas zebranych dowodów, która skutkowałą błędną analizą zarzutu nadużycia prawa z art. 5 k.c. , które to uchybienia doprowadziły do

- obciążenia kosztami postępowania w pełnej wysokości,

2/ naruszenie prawa materialnego , a to art. 5, art. 922 § 1, art. 924 i 925 , 991, 993, 994 i nast. k.c. poprzez ich błędną wykładnię skutkującą uwzględnieniem niemal w całości żądania pozwu pomimo istnienia podstaw do uwzględnienia zarzutów obniżenia wartości schedy spadkowej, w tym samym dochodzonych przez powodów kwot z racji wartości spadku na dzień jego otwarcia.

Na tej podstawie wniosła o:

1/ zmianę zaskarżonego wyroku przez obniżenie zasądzonych kwot do 35.000 zł a w przypadku ustalenia zachowku na poziomie po 50.000 zł rozłożenie raty oraz zniesienie kosztów postępowania za obie instancje;

a nadto po przeprowadzenie wnioskowanych dowodów:

- z uzupełniającej opinii biegłego rzeczoznawcy w przedmiocie obniżenia wartości poszczególnych działek i budynku w N. o co najmniej 38 % jak też:

- uzupełniającej opinii biegłego rzeczoznawcy w przedmiocie odliczenia od wartości budynku przy ul. (...) nakładów I. R. poczynionych w toku, jak również skorygowanie jego wartości wobec przeciekającego dachu i położenia obok myjni samochodowej, a nadto celem:

- zwaloryzowania przez w/w biegłego kwoty 50.000 zł otrzymanej w roku 1973 r.

jako wiano dla I. R. od jej rodziców S. i H. S., która jako

jej nakład z majątku osobistego na majątek odrębny spadkodawcy w postaci, budynku mieszkalnego przy ul. (...), która została przeznaczana na wykończenie tego domu oraz odliczenia jej od wartości nieruchomości przyjętej w opinii. Na powyższy fakt zawnioskowała dwóch świadków;

- uzupełnienie opinii przez biegłego rzeczoznawcę winno także dotyczyć odliczenia

jako nakładu I. R. połowy kwoty pożyczki zaciągniętej na budowę domu

przy ul. (...) przez spadkodawcę na początku lat siedemdziesiątych

XX wieku w całkowitej wysokości 100.000 ówczesnych złotych,

- uzupełniące przesłuchanie pozwanej, dowodu z dokumentów leczenia spadkodawcy, z czterech odcinków płatności alimentacyjnych spadkodawcy na rzecz matki powodów na fakt wykluczających zasadność ustalenia Sądu I instancji o braku łożenia ojca na utrzymanie powodów.

Sąd Apelacyjny, po rozpoznaniu apelacji, zważył co następuje:

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie. Sąd Okręgowy poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne, które Sąd Apelacyjny przyjął za swoje oraz trafnie zastosował przepisy prawa procesowego i materialnego.

Na wstępie wskazać należy, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji (art. 378 §1 k.p.c.) na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym (art. 382 k.p.c.) z tym zastrzeżeniem, że przed sądem pierwszej instancji powinny być przedstawione wyczerpująco kwestie sporne, zgłoszone fakty i dowody, a prezentacja materiału dowodowego przed sądem drugiej instancji ma miejsce wyjątkowo (art. 381 k.p.c.). Zgodnie z uchwałą składu 7 sędziów (III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz.55), której nadano moc zasady prawnej, sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego.

Odnosząc się do zarzutów apelacji należy wskazać, że prawidłowe zastosowanie prawa materialnego jest uzależnione od poczynionych ustaleń w zakresie stanu faktycznego sprawy, a nie od stanu faktycznego postulowanego przez apelującego. W pierwszej zatem kolejności należy odnieść się do zarzutów procesowych dotyczących pominięcia dowodów oraz wadliwości oceny dowodów przeprowadzonych.

Zgodnie art. 6 k.c. i 232 k.p.c. strony zobowiązane są przedstawić sądowi rozpoznającemu sprawę dowody na poparcie swych twierdzeń. Zgodnie z art. 3 k.p.c. strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody.

Sprawność postępowania jest kwestią bardzo istotną, stąd rygorystyczna regulacja w art. 207 § 6 k.p.c. W świetle tego przepisu, pomijanie spóźnionych twierdzeń i dowodów w postępowaniu opartym na zasadzie kontradyktoryjności powinno być stosowane zarówno wtedy, gdy strona spóźniła się z powołaniem twierdzeń i dowodów, które powinna była i mogła powołać na posiedzeniu wyznaczonym na rozprawę, jak i wówczas, gdy chodzi o spóźnione twierdzenia lub dowody, które strona powinna była i mogła powołać w piśmie procesowym (zob: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz- Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Wolters Kluwer 2016). W tej sytuacji należy zgodzić się z Sądem Okręgowym, który pominął wnioski dowodowe zgłoszone w piśmie po zamknięciu rozprawy.

Również Sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później. Potrzeba zgłoszenia dowodów oraz powołania się na okoliczności faktyczne podniesione w apelacji i na rozprawie apelacyjnej istniała wcześniej, a pozwana nie uprawdopodobniła, aby nie mogła tego uczynić przed Sądem Okręgowym. Z tego względu Sąd Apelacyjny pominął twierdzenia i wnioski zgłoszone w postępowaniu apelacyjnym. Wszystkie fakty na które pozwana powołuje się w apelacji były jej niewątpliwie znane, zwłaszcza dotyczące stanu obu nieruchomości (w tym kwestii dojazdu, usytuowania nieruchomości, podmakania w czasie ulewnego deszczu), czy poniesionych nakładów. Zeznając w charakterze strony zeznała, że posiada kilka „kwitków” na okoliczność płacenia przez ojca alimentów.

Co do naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. w ocenie Sądu Apelacyjnego brak podstaw do skutecznego kwestionowania ustalonego w postępowaniu pierwszoinstancyjnym stanu faktycznego, wyżej przytoczonego za Sądem Okręgowym. Przypomnieć należy ugruntowane w orzecznictwie i doktrynie stanowisko, iż ocena wiarygodności i mocy dowodów jest podstawowym zadaniem sądu orzekającego, wyrażającym istotę sądenia, a więc rozstrzygania kwestii spornych w warunkach niezawisłości, na podstawie własnego przekonania sędziego przy uwzględnieniu całokształtu zebranego materiału (tak m.in. orz. SN z 16 lutego 1996r., II CRN 173/95). Zasada bezpośredniości postępowania wynikająca z kontaktu sądu ze stronami i świadkami (a często i biegłym na rozprawie) dodatkowo wspiera ten pogląd. W orzeczeniu z 10 czerwca 1999 r. (sygn. II UKN 685/98) Sąd Najwyższy stwierdził, że normy swobodnej oceny dowodów wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako

całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i wążąc ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego. Przez moc dowodową rozumie się siłę przekonania, jaką uzyskał sąd wskutek przeprowadzenia określonych dowodów o istnieniu lub nieistnieniu faktu, którego on dotyczy. Sąd, oceniając wiarygodność, decyduje o tym, czy określony środek dowodowy, ze względu na jego indywidualne cechy i obiektywne okoliczności, zasługuje na wiarę, czy też nie.

Pozwana kwestionuje ocenę opinii biegłych, ale należy podkreślić, że stan nieruchomości został szczegółowo przedstawiony przez biegłych po dokonanych oględzinach, a biegli odpowiedzieli na zarzuty pozwanej reprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika. Opinie biegłych zostały sporządzone fachowo oraz z dochowaniem należytej staranności i poprawności. Swoistość oceny opinii biegłego polega na tym, że nie chodzi w niej o kwestię wiarygodności, jak przy dowodzie z zeznań świadków i stron, lecz o pozytywne lub negatywne uznanie wartości rozumowania zawartego w opinii. Według orzeczenia Sądu Najwyższego z 15 czerwca 1970r., I CR 224/70 (Biul. SN 1970, nr 11, poz.203), kontrola opinii biegłego powinna polegać na sprawdzeniu prawidłowości – z punktu widzenia wymagań logiki i zasad doświadczenia życiowego – rozumowania przeprowadzonego w jej uzasadnieniu (art. 285 kpc), które doprowadziło do wydania przez biegłego takiej a nie innej opinii. Przeprowadzona według tych kryteriów ocena opinii biegłego potwierdza trafność jej wniosków. Nie było też uzasadnionych powodów by prowadzić dalsze dowody z opinii biegłych tej specjalności. Nie można przyjąć, że sąd obowiązany jest dopuścić dowód z kolejnych biegłych w każdym wypadku, gdy złożona opinia jest niekorzystna dla strony.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 5 k.c. Powodowie dochodzą bowiem świadczenia należnego im z mocy ustawy, w sprawie nie występują przesłanki pozwalające na uznanie ich czynności za nadużycie prawa. Okoliczność, że spadkodawca odziedziczył część majątku po żonie (matce pozwanej) w okolicznościach sprawy nie może prowadzić do takiego wniosku, skoro taka była wola matki wyrażona w testamencie. Sytuacja byłaby odmienna, gdyby to pozwana swoim staraniem przyczyniła się do powstania tego majątku. Nie sposób też pominąć w realiach niniejszej sprawy – w kontekście art. 5 k.c. – ewidentnej krzywdy powodów spowodowanej postawą ich ojca.

Brak również podstaw do rozłożenia zasądzzonego świadczenia na raty. Na rozprawie apelacyjnej pozwana – powołując się na swoją trudną sytuację materialną- wniosła, aby w razie oddalenia apelacji rozłożyć świadczenie na 5 rocznych rat (pierwsza rata do 31.12.2021r). Przede wszystkim brak podstaw materialnoprawnych do uwzględnienia wniosku wynikających z wykładni art. 320 k.p.c. w postaci „szczególnie uzasadnionego wypadku”. Pozwana bowiem, oprócz domu mieszkalnego w N. dysponuje działkami w N., które może sprzedać. Na marginesie należy dodać, że biorąc pod uwagę, że zarobki pozwanej i jej męża wynoszą ok. 2.000 zł miesięcznie i oprócz nieruchomości nie posiadają oszczędności, brak podstaw do przyjęcia, aby pozwana była w stanie wywiązać się z deklarowanych rat, skoro sama oświadczyła, że nie ma żadnych oszczędności.

Z omówionych względów apelację oddalono na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania za obie instancje orzeczono na podstawie art. 98 zw. z art. 99 i 108 § 1 k.p.c. zgodnie z zasadą wyniku sporu stosując minimalną stawkę wynagrodzenia adwokackiego.

SSA Józef Wąsik SSA Jerzy Bess SSA Marek Boniecki